

خلاقیت چیست؟

توانایی دیدن چیزها به شیوه های جدی، شکستن مرزها و فراتر رفتن از چارچوب ها، فکر کردن به شیوه ای متفاوت، ابداع چیزهای جدید، استفاده از چیزهای نا مربوط و تبدیل آن به شکل های جدید.

برای درک و فهم خلاقیت ابتدا باید آن را تعریف کرد. قابل قبول ترین تعریفی که از خلاقیت ارائه شده است عبارت است از « توانایی دیدن چیزها به شیوه های جدی، شکستن مرزها و فراتر رفتن از چارچوب ها، فکر کردن به شیوه ای متفاوت، ابداع چیزهای جدید، استفاده از چیزهای نا مربوط و تبدیل آن به شکل های جدید» .

برخی دیگر از متخصصان، خلاقیت را بعنوان یک تولید، فرایند، یکسری مهارت ها

و ویژگی های شخصیته توصیف می کنند .

www.kandoo.cn.com

www.kandoo.cn.com

www.kandoo.cn.com

www.kandoo.cn.com

www.kandoo.cn.com

خلاقیت به عنوان یک تولد :

ادیسون (با اختراع برق (و گراهام بل) با اختراع تلفن) هر دو مولد چیزهای جدیدی بودند که جامعه بشریت را منقلب کرد. همینطور پیشرفت های پزشکی ، کارهای هنری، اصول و قوانین علمی نیز از جمله تولیدات خلاق محسوب می شوند .

خلاقیت بعنوان یک فرایند :

طبق این توصیف، خلاقیت فرایندی است که فرد با آن درگیر میشود حتی اگر به تولید چیز خاصی منجر نگردد. همه افراد می توانند عملکرد خلاق داشته باشند . عملکرد خلاق شامل فکر کردن ، صحبت کردن، بازی ، نوشتن، رقصیدن، آواز خواندن، نواختن موسیقی ، آزمایش و دستکاری کردن ایده ها و اشیا باشد. بنابراین هر فعالیت هنری کودک خردسال می تواند خلاق باشد. خلاقیت کودکان در سال های اولیه زندگی بیشتر مبتنی بر فرایند است. یعنی کودک، یک نقاشی را شروع می کند اما آن را کامل نکرده و رها می کند. این عملکرد یعنی قرار گرفتن در فرایند خلاقیت حتی اگر منجر به تولید کی اثر نشود .

خلاقیت بعنوان یک مهارت :

گرچه همه کودکان بالقوه خلاق هستند اما این توانایی بدون تمرین خاموش می شود .

خلاقیت برای شکوفایی نیاز به تمرین دارد. بعنوان مثال مهارت در بازی تنیس بدون

تمرین به سرعت از بین می رود. یک بازیکن خوب، دائماً تمرین می کند. بدون تمرین، توانایی نوشتن، موسیقی، آواز، رقص، نقاشی و بسیاری دیگر ... ممکن است متوقف شود.

■ خلاقیت به عنوان یکسری ویژگی های شخصیتی: برخی از محققان ویژگی هایی را برای افراد خلاق مطرح می کنند. این ویژگی ها عبارتند از: جسارت، کنجکاوی، انعطاف پذیری، استقلال، درونگرایی، ناهمنوایی، شوخ طبعی گرایش به تجربه کردن و ...

خلاقیت به عنوان یکسری شرایط محیطی:

منظور از شرایط محیطی، افراد، مکان ها، اشیا، و تجربیات است. کودکان از هیچ قدر به خلق چیزی نیستند. آنها برای ترسیم کردن یا خلق چیزی نیاز به تجربه دارند. بعنوان نمونه، کودکی که فرودگاه یا مرز هوایی را ندیده است به سختی می تواند در بازی ها یا فعالیت دیگرش، فعالیت خلاقانه ای داشته باشد. به همین ترتیب، در بیان خلاقیت، هرچه زمینه تجربیات فرد یا مکان ها، اشیا و سایر افراد بیشتر باشد، عملکرد وی در فعالیت های خلاقانه بیشتر است.

محیط خانه یکی از عوامل مهم در پرورش خلاقیت محسوب می گردد. اگر در محیط خانه دیدگاه خوش بینانه ای نسبت به این موضوع وجود داشته باشد. کودکان بیشتر استعداد های خود را بروز می دهند. تحقیقات نشان داده است که اگر:

والدین به کودکانشان احترام بگذارند،

نسبت به توانایی فرزندشان اعتماد داشته باشند،

به کودکان شان اجازه کشف کردن و تصمیم گیری بدهند،

ارزش های خانواده همیشه بر مبنای صداقت، شایستگی، منطق و موفقیت باشد، به

پرورش و رشد خلاق کودکان خود کمک کرده اند .

موانع خلاقیت :

■ همانطور که محرک های محیطی و عوامل خانوادگی می توانند خلاقیت را

افزایش دهد، شرایط منفی هم می تواند آن را محدود کند . ۴. نوع شرایط محیطی

که مانع توانایی خلاقیت می شوند عبارتند از :

والدین :

والدین اغلب انتظارات خاصی از کودکان شان دارند، متأسفانه کودکان خلاق ممکن

است با این انتظارات هماهنگ نباشند . کودکان خلاق اغلب اقتدار محدودیت ها ،

منطق و انتظارات والدین را زیر سؤال می برند . این کودکان بصورت متفاوتی عمل

و رفتار می کنند . والدین ممکن است این رفتارهای خلاق را نوعی بی ادبی قلمداد

کنند یا رفتارهای کودک شان را خیلی عجیب و غریب ، نابالغ، غیر عادی یا شیطانی

بداند . بنابراین لازم است والدین اطلاعات کافی و لازم درخصوص ماهیت خلاقیت

و فرایند آن داشته باشند .

مدرسه :

معلم ممکن است ارزش کودک خلاق را درک نکند. اغلب کودک خلاق باید در موقعیت مدرسه بر اساس همنوایی کامل عمل کند. کودک یاد میگیرد شب سیاه است و اگر در نقاشی اش از رنگ دیگری غیر از آن استفاده کند مورد تمسخر قرار می گیرد.

اخیراً تأکید بسیاری در این خصوص وجود دارد که در مدارس فرصت بسیار کم و نامحدودی برای فعالیت های خلاق کودکان در نظر گرفته می شود. همچنین برخی از کودکان در کلاس های درسی غیر خلاق زندان می شوند و به آنها گفته می شود «بنشین سرجایت». «به همین دلیل یکی از ضروریات نظام آموزشی، توجه به استعداد های خلاق کودکان و پرورش معلمان در خصوص فراهم آوردن فضای مناسب برای پرورش آن استعدادهاست.

نقش های جنسی :

در هر جامعه ای نقش های جنسی خاصی وجود دارد، در اغلب مواقع این نقش ها علاوه بر محاسنش محدودیت هایی برای کودکان فراهم می کند. وقتی ما انتظار داریم کودک پسرمان فعال، مستقل و قوی باشد و برعکس دخترمان منفعل، وابسته و از خود گذشته و فداکار باشد با این شیوه به کودکان مان آسیب می رسانیم اگر نقش های جنسی به این صورت برای کودک دیکته شود، پسرها از رسیدن به فعالیت های آرام خودداری می کنند و دخترها از دستیابی به فعالیت ها و تجربیات فعال و زنده دوری می کنند. در حالی که هر دو نوع تجربه برای فرایند خلاقیت ضروری است.

جامعه، سنت و فرهنگ :

مفاهیم متفاوتی هستند اما هر یک، رفتارها، ارزش ها و نگرش های خاصی را دیکته می کنند، اینها به شکل انتظارات منتقل می شوند. متأسفانه ممکن است کودکان خلاق با یک دستور کار متفاوت عمل کنند. مشکل زمانی بروز می کند که بزرگسال همه پاسخ ها را دارد و از کودک انتظار دارد که در قالب چارچوب ها رفتار کند. مثلاً اغلب گفته می شود «: این شیوه ای است که خانواده من اینطور عمل می کند.» «بدیهی است که احترام به انتظارات جامعه، سنت ها و فرهنگ از اهمیت بسیاری برخوردار است به شرط آنکه قید و بندهای دست و پا گیر برای افراد

• بوجود نیورد .

چگونه خلاقیت کودکان را افزایش دهیم :

- ۱- محیطی مناسب برای انجام کارهای خلاق آنها فراهم نمایید .
- ۲- امکانات و وسایلی در اختیار آنها قرار دهید تا به کمک آنها خلاقیت های خود را ابراز نمایند. (به عنوان مثال وسایل موسیقی، نقاشی و طراحی و...)
- ۳- کارهای خلاق کودکان را تشویق کنید و آنها را در معرض نمایش قرار داده و از ارزیابی بیش از حد آنان خودداری کنید .
- ۴- به عنوان بزرگسال، خود به انجام کارهای خلاق بپردازد و اجازه دهید کودکان شما شاهد کارهای خلاق تان باشند .
- ۵- به شیوه های آموزشی در خانواده خود توجه داشته باشید .
- ۶- برای کارهای خلاق دیگران ارزش قائل شوید .
- ۷- از تأکید بر تصورات قالبی در خصوص جنسیت کودکان شدیداً خودداری نمایید . (به عنوان مثال دختر ماشین بازی نمی کند، پسر عروسک بازی نمی کند یا پسر گریه نمی کند) .
- ۸- امکان شرکت در فعالیتهای و کلاسهای ویژه را برای آنان فراهم نمایید .
- ۹- اگر مشکلات یا گرفتاریهای در خانواده وجود دارد از آن مشکلات به شیوه مثبتی استفاده کنید و با تشویق به کودک خود اجازه ابراز احساسات و اظهار نظر

• بدهید

۱۰- توجه داشته باشید که استعداد فقط سهم کوچکی از خلاقیت است و تمرین و

نظم بخشیدن به آن از اهمیت بیشتری برخوردار است .

۱۱- اجازه بدهید کودک خودش باشد حتی اگر رفتارهای عجیب از او سر بزند و

سعی کنید در حضور جمع کودک خود را خلاق معرفی نکنید؛ در غیر این صورت

اطرافیان انتظارات بیش از حدی از کودک شما خواهند داشت .

۱۲- با کودک خود شوخ طبع و مهربان باشید.

فرایند خلاقیت

در رویکردی عمومی، نگاه به خلاقیت، منطقی توسعه مدارانه و جهت گیری اثربخش را به همراه دارد. خلاقیت از دیرباز عنصری تماماً ذاتی و نهادینه شده و تقریباً موروثی قلمداد شده ولی آنچه که امروز به عنوان نگرش خلاقانه، طراحی خلاقانه، استعداد خلاق و بیشتر از همه تفکر خلاق موسوم است، پارادایمی فراتر از عنصری با رویکردی درونی است.

در رویکردی عمومی، نگاه به خلاقیت، منطقی توسعه مدارانه و جهت گیری اثربخش را به همراه دارد. خلاقیت از دیرباز عنصری تماماً ذاتی و نهادینه شده و تقریباً موروثی قلمداد شده ولی آنچه که امروز به عنوان نگرش خلاقانه، طراحی خلاقانه، استعداد خلاق و بیشتر از همه تفکر خلاق موسوم است، پارادایمی فراتر از عنصری با رویکردی درونی است. نگاه نوین به خلاقیت، آن را آموزش محور و پرورش مدار می‌داند و تقویت و فعلیت آن را در چارچوب شئون فکری و حوزه‌های عملی ممکن می‌شمارد.

تعریف خلاقیت

کارشناسان، خلاقیت را «توانایی نگاه جدید و متفاوت به یک موضوع» (ورتهایمر ۱۹۴۵) فهم بهتر و سازماندهی شده «(کلی و راجرز ۱۹۶۵)» حدس زدن یا منظم

کردن فرضیه‌ها (تورنس ۱۹۶۵) «فهم ناخودآگاه و هدایت شونده به سوی بینش‌های

جدید» «توردوریکاردز ۱۹۸۸

(تولید ایده‌های جدید و مفید) آمیلی (۱۹۶۶) تفکر جانبی در برابر تفکر عمودی

(ادوارد دوبونو ۱۹۶۶) تفکر واگرا در برابر تفکر همگرا (گیلفورد ۱۹۶۶) معرفی

پدیده‌ها یا روش‌های جدید و توانایی خلق کردن با نیروی تخیل (گات لویس

۲۰۰۰) ارائه رهیافت‌های جدید و غیرمعمولی و اثربخش (پاپالیا ۱۹۸۸) و برقرار کردن

ارتباطات جدید (استبرگ و اوهارا ۱۹۹۷) تعریف کرده‌اند .

در نگاه ما «خلاقیت برآیند نیروهای تخیلی و تعقلی فرد است که با استفاده از دانسته

های قبلی و کشفیات جدید، قالب‌های ذهنی و محدودیت‌های فکری او را در هم

می‌شکند و رهیافت‌هایی نو برای حل مسئله ارائه می‌دهد» .

قوه تعقل و قوه تخیل انسان در دو سوی طیف ذهنی انسان قرار دارد و خلاقیت

محصول پرورش متناسب و همگون این دو قوه است و چه بسا رشد ناهمگون یکی

از این دو قوه انسان را به دام جمود فکری یا خیال‌پردازی و مالیخولیایی بیندازد .

خلاقیت بر دو پایه تصورات و تعلقات بنا نهاده شده است که برآیند آنها منجر به

تولید ایده‌های خلاقانه می‌شود و انسان‌های خلاق عموماً کسانی هستند که این دو

قوه را به خوبی در وجودشان پرورش داده باشند و از برآیند این دو در جهت مقاصد

و اهداف خود استفاده کنند .
www.kandoocn.com

www.kandoocn.com

www.kandoocn.com

www.kandoocn.com

www.kandoocn.com

تصورات مؤثر در خلاقیت

تصورات مؤثر در خلاقیت، عبارتند از :

تصورات مثبت یا حدس زنده : تصوراتی که ما از چیزهای لذت بخش و اتفاقاتی

که دوست داریم برایمان بیفتد در ذهن می سازیم . مانند تصورات بصری که به ما

امکان می دهد هر تصویر فکری دلخواه را در مغز به وجود آوریم .

تصورات بازسازنده :

تصوراتی که ما را قادر می سازند تا تصویرهای گذشته را به طور غیر ارادی در مغز

خود بازسازی کنیم .

تصورات ساختاری :

حس ذاتی برای تجسم اشکال سه بعدی و توانایی غریزی برای ساختن تصویری

واضح و سه بعدی در مغز از نقشه ای مسطح، مانند قدرتی که هوانوردان را در فرود

آوردن هواپیما به زمین در پروازهای بدون دید یاری می کند .

تصورات جانشینی :

تصوراتی که به وسیله آنها می توانیم خود را به جای دیگران قرار داده و در غمها و

شادی های آنها شریک شویم .

تصورات پیش بینی کنند :

تصوراتی که انسان را قادر می سازند تا در مورد آینده حدس زده و آن را پیش بینی

کند .

فرایند خلاقیت

بعد از تعریف خلاقیت و درک چیستی آن، می‌بایستی با فرایندی که برای دستیابی به

راه‌حل‌های خلاقانه طی می‌شود، آشنا شویم. فرایند حل خلاقانه مسائل، دارای

الگویی شش مرحله‌ای است .

(۱) مرحله اول : حقیقت‌یابی

حقیقت‌یابی شامل گام‌های زیر است :

تعریف مسئله : در این مرحله فرد مسائلی را که باید حل کند شناسایی و انتخاب

می‌کند .

آماده‌سازی :

جمع‌آوری و گزینش داده‌های مربوط به موضوع که این داده‌ها شامل دانشی که از

قبل در ذهن وجود داشته به علاوه دانش‌هایی است که جدیداً برای حل خلاق مسئله

جمع‌آوری می‌کنیم .

نکته‌ای که در مورد جمع‌آوری داده‌ها باید مورد توجه قرار گیرد این است که جمع

آوری اطلاعات در حجم زیاد و با شیوه‌ای نامناسب، باعث عدم رشد خلاقیت می

شود . جان لیتکس متخصص علوم تربیتی امریکا گفته است «اطلاعات ممکن است

قدرت تصور را خفه کند» به همین دلیل، روش صحیح جمع‌آوری داده‌ها باید مورد

توجه قرار گیرد. لذا باید» به حقایق برجسته در زمینه مربوطه پرداخته و بعد شروع به تدبیر فرضیات ممکن کنیم سپس دوباره به مرحله ابتدایی برگشته و تمام حقایق موجود در آن زمینه را مورد بررسی قرار دهیم (ریمون کیوی و لوک وان کامپنهود

۱۹۸۸).

(۲) مرحله دوم: پالایش

داده‌های جمع‌آوری شده نیاز به پالایش و طبقه‌بندی اساسی دارد تا اطلاعات سره از ناسره را از هم جدا کرده و میان اندیشه‌ها و مطالب مناسب و بیهوده تفکیک قائل شویم و آنهایی را که به درد نمی‌خورند در سطل زباله‌ای بزرگ بریزیم .

(۳) مرحله سوم: تجزیه و تحلیل

در این مرحله، فرد در عمق اطلاعات دریافتنی به کنکاش و جست‌وجو می‌پردازد و مطابق با مسئله و هدفی که از حل مسئله دارد، از اطلاعات استفاده می‌کند. البته بخشی از این تلاش به صورت ناآگاهانه بوده و ذهن به طور ناخودآگاه به پردازش اطلاعات در ذهن می‌پردازد که به آن «دوره کمون» (والاس ۱۹۲۶) نیز گفته می‌شود.

(۴) مرحله چهارم: ایده‌یابی

در این مرحله، به کمک داشته‌های ذهنی که در مراحل اول تا سوم طی فرایندهای ویژه‌ای جمع‌آوری و پردازش شده‌اند، فرد شروع به تولید ایده‌های خلاقانه می‌کند

که شامل گام‌های زیر است :

ایجاد ایده‌ها : تدبیر ایده‌های آزمایشی موقت به عنوان سرنخ‌های ممکن
پروراندن ایده‌ها : این مرحله با انتخاب مفیدترین ایده‌های حاصله و افزودن یا تغییر
و ترکیب آنها که منجر به ایجاد ایده‌های جدیدتر و متکامل‌تر می‌شود انجام می
پذیرد .

(۵) مرحله پنجم : راه‌حلی‌ابی

این مرحله شامل دو گام زیر است :

ارزشیابی فرد : فرد از این طریق بهترین ایده‌های تولید شده را انتخاب می‌کند .
گزینش : انتخاب راه‌حل نهایی از میان ایده‌های گزینش شده و پیاده‌سازی آن

(۶) مرحله ششم : بازخوردگیری

این مرحله، پس از پیاده‌سازی ایده‌هایی که در مرحله پنجم گزینش شد، صورت می
گیرد . با گرفتن بازخورد مناسب ضعف‌ها و کاستی‌های ایده‌ها مورد بررسی قرار
گرفته و با استفاده از تجربیات عملی، ایده‌ها متکامل‌تر و عملی‌تر می‌شوند .
طی این مراحل، در مرحله اول تا سوم فرد با استفاده از نیروی تعقل به جمع‌آوری
اطلاعات و بازپروری آنها می‌پردازد . در مرحله چهارم که اوج تعامل قوه تفکر و
تخیل است و باید آن را هنگامه بروز جوانه‌های خلاقیت در ذهن آدمی دانست، با
استفاده از قدرت تصور و خیال‌پردازی و با کمک داده‌های پردازش یافته مراحل

قبل، ذهن موفق به ابداع ایده‌های درخشان می‌شود. در مرحله پنجم و ششم به کمک قوه داوری و قضاوت که خود از شئون تفکر است و پیشتر در مورد آن توضیح داده شد، بهترین و عملی‌ترین راه‌ها را انتخاب و با گرفتن بازخورد مناسب به کمک تفکر علت و معلولی و قضاوتی، یافته‌های ذهنی را به راه‌حل‌های عملی و کارآمد تبدیل می‌کنیم.

ویژگی‌های افراد خلاق

افراد خلاق عموماً ویژگی‌های دارند که آنها را از سایر مردم متمایز می‌کند. این ویژگی‌ها که همان ظهور و بروز نیروهای تفکری و تخیلی انسان در منظر و دیدگاه دیگران و تحقق عملکردهای آنها در عالم خارج است، عبارتند از:

هوش:

افراد خلاق، همواره به اندازه کافی از هوش برخوردارند. یعنی لزوماً انسان‌های دارای هوش بالا، انسان‌های خلاق نیستند. بلکه کسانی خلاق هستند که توانسته‌اند هوش خود را به نحو مطلوبی تربیت و سازماندهی کنند.

سیالیت فکری:

از توانایی ایجاد سریع تعداد زیادی ایده برخوردار است.

انعطاف‌پذیری ادراکی:

توانایی دست کشیدن از یک قاعده و قانون و چارچوب و یافتن چارچوب‌های

جدید را دارند . به بیانی دیگر، ذهن آنها بهتر و سریع تر می تواند قالب شکنی کند و به الگوهای جدید دست یابد .

ابتکار :

توانایی و تمایل به ایجاد جواب های غیرمعمول و مرسوم را در واکنش به محرک های محیطی دارند . تنوع طلبی و بیزاری از انجام کارها به صورت روتین از دیگر خاصیت های این ویژگی است .

استقلال رأی و داوری :

به خود متکی بودن و سنجش افکار و ایده ها بر مبنای منطق و استدلال به دور از وابستگی ها و غوغا سالاری ها و عدم تمایل به هم رنگی با جماعت از دیگر ویژگی های این افراد است .

اعتماد به نفس :

به توانایی خود اعتماد و باور دارند و تصویری واقعی از امکانات و حدود توانمندی های خود دارند .

خطرپذیری ، از انتقاد و شکست ترسی ندارند و اشتباهات را فرصت هایی برای یادگیری تلقی می کنند .

تمرکز ذهنی :

به طور فعال و پر تلاش، هم از نظر ذهنی و هم از نظر عملی، به ایده می پردازند .

▪ دانش : افراد خلاق، سال‌های زیادی را برای کسب دانش و تسلط بر موضوع مورد علاقه خود صرف می‌کنند و علاوه بر آن همواره در حال توسعه دائمی دانش و آگاهی خود هستند .

پیشینه تاریخی :

افراد خلاق، عموماً در زندگی دچار رخداد‌های متنوعی بوده‌اند و بعضاً فقدان‌های بزرگی نظیر والدین یا امکانات مالی داشته‌اند . این فقدان‌ها عموماً موجب برانگیختن احساس نیاز شده و فرد را واداشته‌اند تا در جهت رفع نیاز خود به راه‌حل‌های خلاقانه بیندیشد .

نیاز به کسب موفقیت :

- افراد خلاق نیاز دارند در کسب هدف‌های خود، به موفقیت‌هایی دست پیدا کنند .
- این نیاز منبعی قوی و دلگرم کننده برای تلاش مضاعف فرد در زمینه دستیابی به راه حل‌های تازه، ریسک‌پذیری بیشتر و تمرکز قوی‌تر بر روی موضوع است .

موانع بروز خلاقیت

شاید اولین سؤالی که بعد مطرح شدن بحث خلاقیت و ویژگی‌های انسان‌های خلاق به وجود می‌آید، این باشد که به‌رغم اینکه تقریباً تمام انسان‌ها دارای دو قوه تفکر و تعقل هستند، چرا عده‌ای خلاق و سرشار از ایده‌های نو و بدیع هستند و گروهی دیگر بیابان لم یزرعی هستند خالی از هر گونه نسیمی که اندکی بوی تمایل برای کارهای جدید، نو، متنوع و متفاوت از گذشته را دارد؟ پاره‌ای از این دلایل عبارتند از (آبایی ۱۳۸۲) :

گمان اینکه مسئله تنها یک راه‌حل درست دارد

سعی بر اینکه همیشه منطقی باشیم

طاعت بی چون و چرا از قوانین

ترس از ابهامات و علاقه به مشخص بودن همه چیز

اصرار بر اینکه همیشه عملی فکر کنیم

ترس از شکست و پرهیز از انجام کارهای مخاطره‌انگیز

عدم تفریح و سرگرمی

تخصص پیدا کردن تنها در یک کار

ترس از احمق جلوه داده شدن توسط دیگران

اعتقاد نداشتن به اینکه می توانیم خلاق باشیم

راه های پرورش خلاقیت

پیش تر گفته شد که خلاقیت، برآیند نیروهای عقلی و تخیلی انسان است که قالب

های ذهنی را می شکند و ایده های نوآورانه را به ذهن متبادر می سازد. بنابراین، به

خاطر پرورش خلاقیت باید کارهایی انجام دهیم که از طرفی دانش و تجربه ما را که

به عنوان ماده خام خلاقیت هستند بالا ببرد و از طرف دیگر شیوه تفکر ما را اصلاح

و هدایت کند و از سویی قدرت تخیل ما را بهبود بخشیده و امکان تصویرسازی به ما

بدهد.

می دانیم که خلاقیت نوعی تکاپوی فکری و ذهنی برای دستیابی به اندیشه های بدیع

است. پس کارهایی که بتواند ذهن را در این راستا به تکاپو وا دارد و به ما فرصت

اندیشیدن و تبلور آن را در جهان خارج بدهد، موجب افزایش خلاقیت می شود.

تجربه :

غنی ترین منبع سوخت و عاملی است که موجب می شود انسان بتواند ایده های خلاقانه

ارائه بدهد.

تجربه را می توان از انجام کارهای متنوع و مخاطره انگیز، مسافرت مخصوصاً با شرایط سخت و مصیبت بار و به مکان های دور افتاده، تماس های شخصی با دیگران بویژه کودکان، خواندن شرح حال افراد، تماشا کردن تلویزیون، گوش کردن رادیو و ... به دست آورد .

بازی های فکری :

حل معما، جدول، شطرنج، کلمات متقاطع، بیست سوالی ها، بازی در هوای آزاد، حل مسائل ریاضی بخصوص مسائل هندسه و احتمال که نوعی ورزش ذهنی هستند در تقویت قدرت تفکر موثرند .

کوشش زیاد :

آنچه موجب خلاقیت می شود، لزوماً هوش و نبوغ فوق العاده نیست بلکه کوشش مضاعفی است که افراد خلاق انجام می دهند تا مغز را به تصور وا دارند . سخت کوشی و عادت کردن به کار و تلاش ما را در هنگام تولید ایده های خلاقانه یاری می کند .

دانش :

بروز ایده های نو نیاز به دانش فراوان دارد . در حقیقت دانش ماده اولیه تصورسازی است توسعه دائمی دانش و اطلاعات وسیع در بروز ایده های خلاقانه نقش بی بدیلی دارند .

روحیه پرسش‌گری :

تقویت روحیه پرسش‌گری و اینکه انسان از طرح سوال‌های به ظاهر کودکانه واهمه نداشته باشد و سوال‌های چالش برانگیز مطرح کند، باعث پرورش کنجکاوی در انسان می‌شود و ساختار شکنی قالب‌های ذهنی را تسریع می‌کند.

پرورش تفکر خلاق و نو آوری آموزشی

هفتاد و پنج سال پیش آنتی بیوتیک ها، هواپیمای جت، تلویزیون و کامپیوتر وجود نداشت. انسان‌های بسیار زیادی در اثر بیماری‌های خیلی ساده جان خود را از دست می‌دادند.

هفتاد و پنج سال پیش آنتی بیوتیک ها، هواپیمای جت، تلویزیون و کامپیوتر وجود نداشت. انسان‌های بسیار زیادی در اثر بیماری‌های خیلی ساده جان خود را از دست می‌دادند. اما از آن زمان تاکنون سلطه ما بر جهان فیزیکی و بیولوژیک به شدت افزایش یافته است. امید به زندگی رشد کرده و اکثر ساکنان هم اکنون محصولات کشاورزی برای سیر کردن ساکنان کره زمین که از هفتاد و پنج سال پیش تاکنون سه برابر شده اند، کافی به نظر می‌رسد. طی این سالها بشر به کرات پا نهاد، اینترنت به وجود آمد و ...

بازی ادامه دارد

در سال‌های اخیر دانشمندان در رشته‌های مختلف بنیان لازم را برای ناتو تکنولوژی

فراهم کرده اند و اکنون می توانند در سطحی بسیار پیشرفته به مهندسی در مقیاس اتمی و مولکولی پردازند . میزان و راه نو آوری برای تعیین و پیش بینی آینده جهان ضروری است . در واقع داشتن جامعه ای نو آور برای دستیابی به رشد ، از داشتن میزان بالای سرمایه و صرف آن مهم تر و مؤثر تر است . نو آوری ها لزوماً نباید شبیه اینترنت ، موفقیت و پیشرفت عظیم تکنولوژیک باشند . نو آوری می تواند پیشرفتی کوچک درون مدرسه یا تغییر ساختار رویه های کاری در سازمان آموزش و پرورش باشد . فرآیند نوآوری ، ظریف و شکننده است . ظهور و رشد خلاقیت و نو آوری ، مستلزم وجود فضایی است که در آن از افکار مختلف و پیشنهادهای سازنده و تحقیقات بنیادی حمایت شود . نو آوری هر روز از محدودیت ها می گاهد و غیر ممکن های بیشتری را ممکن می سازد . سازمان ها باید انگیزه هایی برای ایجاد و رشد نوآوری پدید آورند .

حمایت از افراد خلاق ، چه می‌زان و چگونه ؟

به چه میزان فرهنگ حاکم بر سازمان آموزش و پرورش از تفکر خلاق پشتیبانی نموده است و یا محل هایی ایجاد شده که فعالیت های خلاق در آن جا ظاهر شود و افراد بتوانند در آن به سرعت و به طور دائم ، به آزمودن ایده هایشان پردازند . افراد از لحاظ میزان خلاقیت بسیار با یکدیگر متفاوتند . با تشخیص نیاز به هر یک از این نقش ها رشد دادن افراد برای تصدی آنها ، دادن فرصت به آنها در استفاده از

مهارت هایشان در فرآیندهای مهم و تشویق کارهای خلاق ؛ کار آموزش به مراتب بهتر از زمانی خواهد بود که فقط به روندی تکراری اجازه فعالیت داده شود .
مدیرانی که مدیریت روند آموزش و پرورش را بر عهده می گیرند ، باید دارای مهارت های ایجاد تفکر خلاق ، اهل نظریه ، تیزهوشی ، توانایی کاربست و هماهنگی ایده ها ، تولید علم ، یادگیری و تغییر نگرش باشند .

پرورش تفکر خلاق

یکی از مهم ترین مهارت های مؤثر ، توانایی در تفکر و برنامه ریزی استراتژیک است . این گروه از مدیران دارای یک ویژگی برجسته هستند و آن اهل تفکر خلاق بودن است . آنها درباره پیامدهای ثانوی هر تصمیم با استفاده از ذهن و قدرت تفکر ، از خود ابتکارات شایسته ای بروز می دهند . معمولاً در فواصل زمانی معین ، تغییراتی در برنامه کاری ایجاد می کنند ، زیرا هر ایده جدید ایده های دیگر را به ذهن می آورد . از تفکر خلاق هراسی ندارند . آنها راه های بهتری برای انجام کارها می یابند و می دانند که هر ایده ای را می توان تحقق بخشید و گسترش داد . این مدیران خارج از شیوه های رایج می اندیشند ، یعنی از نیروی خیال خود بهره می برند . امور جدید را می آزمایشند و تلاش می کنند نسبت به آینده بینش کسب کنند . آنها همواره مراقب هستند که آیا استراتژی به کار گرفته شده مفید ، مؤثر و سود بخش هست یا خیر . اگر پس از صرف وقت و انرژی به این نتیجه برسند که

استراتژی خاصی کارایی ندارد، بدون تعصب آن را کنار می گذارند و از توانایی های خود در راه اجرای استراتژی مفید دیگر بهره می برند.

مدیران خلاق زمانی را صرف تجسم آینده سازمان خویش می کنند. برای نیل به موفقیت باید به تفصیل تمام جزئیات تحولات آینده و مراحل رسیدن به اهداف را در ذهن به طور زنده تجسم کرد. زیرا ابتدا باید آینده را موفقیت آمیز و مورد نظر خود را در ذهن تجسم کرد و قدرت تخیل به میزان زیادی در راه رسیدن به هدف کمک خواهد کرد.

بنابراین مدیران با دیدگاهی روشن کارهایی را انجام دهند که ارزش و تأثیر بیشتری بر اهداف بلند مدت و چشم انداز وسیع در زندگی و محیط کار داشته تا بتوانند دیدگاه های ایده آلی خود را به واقعیت تبدیل کنند.

مفهوم خلاقیت و نوآوری

خلاقیت به کارگیری توانایی ذهنی برای ایجاد یک فکر یا مفهوم جدید است.

خلاقیت به معنای توانایی ترکیب ایده ها در یک روش منحصر به فرد با ایجاد پیوستگی بین ایده ها است.

خلاقیت بر خلق چیز نو دلالت دارد که به حل مشکل فعلی یا بر آورده ساختن یک نیاز می انجامد.

برای موفقیت در مسیر رشد و توسعه نیازمند ایجاد فرهنگ خلاق در تمام ابعاد

توسعه به خصوص مبحث آموزش هستیم . برنامه ریزی خلاق در فضا و محیط خلاق قابل اجرا است و نتایج مفیدی دارد . برای ایجاد فرهنگ خلاق ، نیازمند آموزش هستیم .

الف) اصلاح مطالب و مندرجات کتب درسی

اغلب مطالب مندرج در کتب درسی محدود به قوانین اولیه علمی بوده و در یک چارچوب کلیشه ای ارائه شود و زمینه های سؤال برانگیز و خواستن مطالب جدید را در ذهن دانش آموز ایجاد نمی کنند . میزان اطلاعات دانش آموزان را در همان سطح اولیه نگه داشته و با مطالب جدید و کشفیات به زور علمی همخوانی ندارد ؛ در حالی که برای همگامی با جهان امروز نیازمند تعلیم دانش آموزان در سطح علوم روز هستیم .

بنابراین در تدوین مطالب کتب درسی رعایت این نکات ضروری است .

ایجاد هماهنگی لازم مطالب درسی با مطالب علمی جدید و کشفیات تازه

جلوگیری از ارائه کلیه قوانین مربوط به یک علم و ارائه مفاهیم کمکی در جهت

سعی دانش آموزان برای شناخت قوانین اصلی توسط دانش آموزان .

جذابیت در مطالب ارائه شده به جهت برانگیختن حس کنجکاوی برای یادگیری

مسائل بعدی .

توجه به پاسخگو بودن علوم آموزنده به نیازهای قرن حاضر علاوه بر پیوستگی

مطالب درسی

ایجاد زمینه های لازم برای قدرت تفکر ، تعقل و تخیل دانش آموزان

ب (آموزش معلمان و دبیران

تعلیم و تربیت نسل جدید اولین مهم ترین قدم در راه رسیدن به هدف است و رکن اصلی آن تعلیم و تربیت معلمان آنها است . معلم به عنوان فردی که نقش راهنما را برای دانش آموزان دارد ، علاوه بر داشتن تخصص و تجربه در رشته تدریس خود ، همگامی با دانش روز آن را تخصص را باید مورد توجه قرار دهد و این وظیفه مسئولان امر است که با نظارت فنی و تخصصی ، اصول آموزش را رعایت کنند ؛ زیرا در کسب علم ، هدف اصلی ملکه ذهن شدن دریافته های علمی است . آن هم یافته های مفید نه مطالب علمی سطحی و کهنه . معلم خلاق از بارش مغزی و ذهنی بیشتری برخوردار است ، کمتر احساس کمبود یا ناتوانی می کند ، همیشه آمادگی دارد با حوصله وارد بحث با دانش آموز شده و آنان را به زایش اندیشه و پیدایش فکر نوین و تازه تشویق کند . بنابراین معلمان نکات زیر را مد نظر داشته باشند :

شناخت استعدادها و توانایی های دانش آموزان و در نظر داشتن سرعت یادگیری هر دانش آموز همیشه به دانش آموزان توصیه کنید از آنچه فکر می کنید ، بهتر هستید و می توانید بهتر باشید

توجه به مقوله تشویق با تشویق زمینه رشد فکری فرد بالا می رود و وی احساس

ارزش می کند که زیربنای موفقیت است و گونه های متفاوت اظهار نظر مورد

تشویق قرار گیرد .

جهت دهی ذهن دانش آموزان به کمک مطالب درسی به سمت علوم جدید و روز

انسان به سمتی حرکت می کند که به آن فکر می کند .

معلم باید اصول و قوانین مهم نظریه های آموزش و یادگیری را بداند و آگاه باشد

که در چه شرایطی آموزش و یادگیری آسان تر صورت می گیرد .

ایجاد روحیه اعتماد به نفس و عدم دلیل تراشی در فرد موفق چیزی به نام توجیه

کردن وجود ندارد .

ایجاد حس رقابت مثبت و سازنده میان دانش آموزان .

برقراری روابط عاطفی بین معلم و دانش آموزان

ایجاد فرهنگ تفکر در تدریس و تعلیم و تربیت احترام گذاشتن و بها دادن به افکار

نو و تازه در حل مسائل درسی .

طراحی و ایجاد کلاس درسی که بر اساس علائق ، آزادی عمل و سلیقه دانش

آموزان باشد شریک کردن دانش آموزان در امر یادگیری و تأکید بر طرح مسائل

واقعی .

دریافت گزارش های خلاقانه . مثلاً معلم کلاس چه انتظاری از دانش آموزان در

موضوع مورد نظر دارد . در مورد کنجکاوی مطلب جمع آوری کنند .

آموزش سه مهارت خوب دیدن ، خوب شنیدن و خوب فکر کردن .
دانش آموزان بتوانند آنچه را در مدرسه یا هر فعالیت تربیتی فرا می گیرند ، در برخورد با موقعیت های جدید و مسائل تازه به معرفی اجرا بگذارند .
هدف از آموزش این باشد که دانش آموزان تفکر منطقی پیدا کنند و مانند یک مورخ و محقق موضوع را بررسی کنند .

شکستن کلیشه های ذهنی دانش آموزان و وارد نمودن آنان به تفکر و بیان عقاید

عدم استفاده از یک روش قالبی

آشنا کردن دانش آموزان با مفاهیم اساسی و اصول مورد نیاز مهارت های زندگی

ج (آموزش و پرورش دانش آموزان خلاق

برخی از صاحب نظران بر این عقیده هستند که برای خلاق کردن آموزش و پرورش باید سراغ روشهای پرورش خلاقیت رفت و آنها را به مدیران و معلمین آموزش داد تا آنها نیز دانش آموزان خود را خلاق کنند . ولی مسأله این است که هر روشی که دیروز خلاق بوده امروز کمتر خلاق است و هر روش خلاق امروزی نیز فردا ممکن است غیر خلاق باشد . بنابراین باید کارکنان آموزش ببینند که چگونه روش خلاق بیافرینند و در برخورد با تعلیم و تربیت دانش آموزان از خود خلاقیت و نوآوری نشان دهند . معلم و مدیر از مجریان اصلی صحنه تعلیم و تربیت هستند . آنها هر طور که به انسان بنگرند و ببینند به پرورش او همت خواهند گماشت . توجه و

علاقه مدیر و معلم به مسائل همه جانبه رشد و شکوفایی ، با روشهای فکری و زایش های اندیشه های نوین و موجب تحقق آموزش و پرورش خلاق و نوآور می شود .

در این راستا باید سرچشمه خلاقیت را در تجربیات دوره کودکی دانش آموزان جست و جو کرد . به تفکرات و تخیلات بچه ها اهمیت داد تا فرصت پیدا کنند افکار خود را مطرح نمایند . در آنان مهارت ، قدرت استدلال ، اندیشیدن و تفکر انتقادی را تشویق نمود ، نه قبول کردن کور کورانه برای آنان باید محیطی مناسب جهت پرورش تفکر خلاق و آموزش مهارت هایی که او را در جذب اندیشه های نو و تجربه های جدید کمک کند ، ایجاد کرد . خمیر مایه فکر و عمل بسیاری از دانشمندان بزرگ کنجکاوی آنان بوده است . بنابراین باید پیش بینی تدارک فرصت های خود آموزی و فعالیت های یادگیری اکتشافی و مبتکرانه را فراهم کرد . با توجه به این که مکاشفه اثری عمیق و ماندگار بر دانش آموز خواهد داشت . درگیر کردن دانش آموزان با هم در امر یادگیری و اهمیت دادن به کار گروهی که منجر به رقابت در یادگیری برای انجام کار بهتر ، ایجاد روحیه همبستگی ، تقسیم کار و حس مسئولیت پذیری در آنان بشود ، ضروری است . مدیر و معلم باید خلاقیت را به عنوان یک استعداد عمومی در نظر گرفته و تلاش کنند با ایجاد فرصت های برابر جهت استفاده تمام دانش آموزان آنان را به سوی عملکرد آموزشی انعطاف پذیر ، سیال و غیر تکراری هدایت کنند . باید کلاسی به وجود آید که در آن ایده های

متفاوت و متنوع آفریده شود و یادگیری لذت بخش و پایدار از طریق بارش سؤال ، طرح مسائل نوین و پاسخ های تازه شکل گیرد و به قول پیاژه : هدف اصلی آموزش و پرورش ، پرورش افراد نوآوری است که می توانند فکر کند و اهل تحقیق و بررسی باشند .

بنابراین :

(۱) نوآوری در زمینه آموزشی از زمانی مطرح می شود که بر اثر پیشرفت های علمی و فنی جامعه دستخوش تغییرات و تحولات شود . مدرسه که هدفش پاسخگویی به مقتضیات اجتماعی ، اخلاقی و انتقادی جامعه است باید متناسب با این گونه تحولات دگرگونی را بپذیرد و با شرایط جدید سازگار شود .

(۲) نوآوری در شناخت دقیق و علمی افراد و چگونگی رشد ذهنی و شخصیتی از طریق تحول و پیشرفت در روانشناسی کودکان و نوجوانان ، نقش مؤثری دارد .

(۳) تغییر در ساختار مدرسه و رفتن به سمت مدرسه محوری از طریق : نقویض اختیار ، برنامه نویسی ، بودجه بندی ، تجهیزات آموزشی ، روش های نوین یاددهی -یادگیری ، ارزشیابی پیشرفت تحصیلی ، اتخاذ روش های تربیتی و آموزشی ، توجه به مشارکت مردمی و مدیریت مشارکتی ، تغییر در برنامه های آموزشی به منظور توسعه همه جانبه و رشد دانش آموزان از الزامات نوآوری آموزشی است .

(۴) برنامه های آموزشی تا مراحل پژوهشی و آزمایش های خود را طی کنند ، مدتی

وقت لازم دارند . برنامه های آموزشی همیشه سنگین تر و آهسته تر از علوم و تکنولوژی حرکت می کنند و تا برنامه ای مورد تصویب و قبول قرار گیرد ، کهنه شده و نیازهای جدیدی مطرح می شود .

۵) نظام های آموزشی و عامه مردم ، سنت گرا هستند و نو آور را به سادگی نمی پذیرند . در حالی که جوانان به طور ذاتی دگرگون طلبند و می خواهند سریع تکنولوژی را به دست آورند .

۶) نو آوری همیشه با مقاومت رو برو است لذا باید در طراحی نو آوری ، بروز مقاومت ها مد نظر قرار گیرد .

۷) نو آوری در یک بخش یا درس ، روزی بخش ها و دروس دیگر اثر می گذارد برای مثال نو آوری یک مدیر باعث تغییر و عکس العمل مدیران ، منطقه یا مدیران رده بالا می شود و یا نو آوری در روش های یادگیری ، روش های ارزشیابی پیشرفت تحصیلی را دگرگون می سازد .

۸) موفقیت در نوآوری در گرو قبول باور و هماهنگی همه عوامل دست اندر کار مدرسه است .

مدیر نوآور باید در سه بعد دانایی ، توانایی و خلاقیت مهارت داشته باشد . دانایی مدیر به مهارت های سه گانه ادراکی ، انسانی و فنی او اشاره دارد . توانایی مدیر به توانایی جسمی ، روانی ، عاطفی و عقلی به ذهنی توجه دارد و خلاقیت مدیر ذهنیت

فلسفی و پژوهش خواهی و نو آوری را در بر می گیرد .

ویژگی های مدیر خلاق

انعطاف پذیر بوده و می تواند شرایط و مقتضیات و نیازهای محیط های آموزشی را

در نظر داشته باشد و توانایی تولید ایده های فراوان را دارا باشد .

روش های برقراری ارتباط مناسب و افزودن به ایده ها و گسترش آنها را می شناسد

.

به فکر و اندیشه خود و دیگران احترام می گذارد .

از نظرات و ایده های دیگران در تصمیم گیری ها استفاده می کند

جهت انجام وظایف و مشخص نمودن وظیفه همه افراد ، گروه بندی می کند .

به روش های حل مسأله و استفاده از رویکردهای متفاوت در حل مسائل و

مشکلات آشنایی دارد .

شرایط مناسب جهت بروز خلاقیت ها و پرورش آنها و پشتیبانی از افراد خلاق و نو

آور را ایجاد می کند .

توانایی تجزیه و تحلیل مسائل پیچیده را دارد

توانایی نگرش آینده محوری را دارد زیرا قدرت آن را دارد که وظایف خود را با

تغییرات جامعه و نظام آموزشی با مشارکت همه عوامل درونی و بیرونی مدرسه به

طور شایسته هماهنگ نماید .

روحیه خلاق دارد ، یعنی روحیه ای که مدیر را از عقاید قالبی و تعصبات جاهلی و از قراردادهای و بخشنامه های بی ثمر فراتر برده و به تعالی فکری برساند .

کلی نگری و تفکر سیستمی برای تطبیق رفتار فردی با رفتار سازمانی و درک امور سازمانی به طور واحد را دارا است .

در ایجاد و کسب اطلاع رسانی با تکنولوژی های جدید اطلاعاتی مهارت دارد .

مهارت های آموزشی شامل مهارت های برنامه ریزی ، راهنمایی تحصیلی ، شیوه های نوین یادگیری ، فنون اداری ارزشیابی کارکنان ، پیشرفت تحصیلی و ... را دارا است .

شیوه استفاده از رنگ های شاد و تنوع بخشیدن به فضا و تحول در زنگ های تفریح را می شناسد .

در بالا بردن امکانات ورزشی در جهت نشاط بخشیدن به دانش آموزان کوشش می کند .

در انتقال اطلاعات روز به دانش آموزان تلاش می کند

در این بین بردن موانع ارتباطی بین دانش آموز ، معلم و مدیر کوشش می کند .

فعالیت های گروهی دانش آموزان را ساماندهی می کند .

در ایجاد رقابت سالم و سازنده در پکیه فعالیت های مدرسه می کوشد .